

Risale-i Nur Külliyyatı'ndan

Kader Risalesi

Bediüzzaman Said Nursi

Sadeleştiren ve Yayına Hazırlayan:
Adnan Kayıhan - İlhan Atılgan

Risale-i Nur Külliyyatı'ndan Kader Risalesi

Bediüzzaman Said Nursî

Sadeleştiren ve Yayına Hazırlayan:
Adnan Kayıhan - İlhan Atılgan

UFUK YAYINLARI / RİSALE-İ NUR KÜLLİYATI

KADER RİSALESİ

Copyright © *Ufuk Yayınları*, 2013

Bu eserin tüm yayın hakları Yaran Yayıncılık Tic. Ltd. Şirketi'ne aittir. Eserde yer alan metin ve resimlerin Yaran Yayıncılık Tic. Ltd. Şirketi'nin önceden yazılı izni olmaksızın elektronik, mekanik, fotokopi ya da herhangi bir kayıt sistemi ile çoğaltılması, yayımlanması ve depolanması yasaktır.

Sadeleştiren ve Yayına Hazırlayan
Adnan KAYIHAN - İlhan ATILGAN

ISBN

978-605-*****

Yayın Numarası

167

Basım Tarihi

Eylül 2013

Basım Yeri

Pasifik Ofset Yay. San. Tic. A.Ş.

Güvercin Cad. Baha İş Merkezi

A Blok No: 3/1 Haramidere / İSTANBUL

Tel: (0212) 412 17 00 Faks: (0212) 422 11 51

Ufuk Yayınları

Rasim Paşa Mh. Rıhtım Cd. Derya İş Merkezi

A Blok No: 28/39-48 Kadıköy / İSTANBUL

Tel: (0216) 449 49 09 Faks: (0216) 449 49 11

www.ufukkitap.com

Yirmi Altıncı Söz

Kader Risalesi

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا عِنْدَنَا خَزَائِنُهُ وَمَا نُنزِّلُهُ إِلَّا بِقَدَرٍ مَعْلُومٍ¹

وَكُلَّ شَيْءٍ أَحْصَيْنَاهُ فِي إِمَامٍ مُبِينٍ²

Kader ve insanın cüzî iradesi iki mühim meseledir. Bunlara dair birkaç sırrı dört “bahis” içinde açmaya çalışacağız.

¹ “Hiçbir şey yoktur ki, onu meydana getiren hazinelerin anahtarları elimizde olmasın. Biz onu ancak belirli bir ölçü ile indiririz.” (Hicr sûresi, 15/21)

² “Velhasıl her bir şeyi apaçık bir Kitap’ta sayıp döken biziz.” (Yâsîn sûresi, 36/12)

Birinci Bahis

İmanın kısımlarından olan kader ve cüzî irade, İslamiyet'in ve imanın son sınırını gösteren, hale ve vicdana dair birer meseledir. İlmî ve nazarî değildir. Yani, her şeyi, hatta amellerini ve nefsini Cenâb-ı Hakk'a vere vere sonunda imtihan ve mesuliyetten kurtulmaması için cüzî irade müminin önüne çıkıyor, ona "Sorumlu ve vazifelisin!" diyor. Sonra işlediği iyiliklerle ve faziletleriyle gururlanmaması için kader karşısına geçiyor ve ona "Haddini bil, bunları yapan sen değilsin!" diyor.

Evet, kader ve cüzî irade, iman ve İslamiyet'in son mertebelerindedir... Kader nefsi gururdan, cüzî irade ise sorumsuzluktan kurtarmak içindir; bu sebeple imana dair meseleler arasına girmişlerdir. Yoksa inatçı nefs-i emmarelerin,³ işledikleri günahların sorumluluğundan kurtulmak için kadere yapışmaları, kendilerine nimet olarak verilen güzelliklerle övünüp gururlanmaları ve bunları iradelerine dayandırmaları, kader sırrına ve cüzî iradenin hikmetine tamamen zıttır. Bunlar ilmî meseleler değildir.

Evet, manevî yönden ilerlememiş avam tabaka tarafından her şeyin kadere verildiği olur. Fakat bu, geçmiş zaman hadiseleri ve musibetler içindir, ümitsizliğin ve hüznün ilacıdır. Yoksa günahlara ve geleceğe dair değildir ki, haram zevklere girmeye ve tembelliğe sebep olsun. Demek, kader meselesi, insanı imtihan ve sorumluluktan değil, kendisiyle övünmekten ve gururdan kurtarmak için iman esasları arasına girmiştir. Cüzî irade ise insanın fenalıklarının kaynağıdır ve öyle görülmesi için iman esaslarına dâhil edilmiştir. Yoksa insanın, onu sahip olduğu güzelliklerin kaynağı bilip firavunlaşması, kibirlenmesi için değildir.

Evet, Kur'an'ın buyurduğu gibi, insan fenalık ve günahlarından tamamen kendisi sorumludur. Çünkü günahı isteyen odur. Günah bir tür tahrip olduğu için insan tek bir günahla çok şeyi yıkıp bozabilir, müthiş bir cezaya müstahak hale gelir. Bir kibritle bir evi yakmak gibi... Fakat insanın sevap ve iyilikleriyle övünmeye hakkı yoktur, onlarda payı pek azdır. Çünkü iyiliği isteyen ve gerektiren, Cenâb-ı Hakk'ın rahmeti; yaratan ise O'nun kudretidir. İstemek, cevap ve sebep; hepsi Hak'tandır. İnsan yalnız dua, iman, şuur ve Allah'ın rızası ile onlara sahip olur. Günahı ya tabiatı gereği ya da iradesiyle isteyen ise insanın nefsidir. Nasıl ki, bazı maddeler güneşin beyaz, güzel ışığından kararır ve çürür. Siyahlık, o maddenin tabiatına aittir; fakat onu, içinde pek çok fayda saklayan ilahî bir kanunla yaratan yine Hak'tır. Demek, sebep olan ve isteyen nefistir ki, sorumluluk onundur. Cenâb-ı Hakk'a ait olan yaratma, var etme ise başka güzel neticeleri ve meyveleri bulunduğu için güzeldir, hayırdır.

İşte şu sırdandır ki: Şerri işlemek şerdir, şerrin yaratılması ise şer değildir. Mesela, pek çok faydası bulunan yağmurdan zarar gören tembel bir adam, "Yağmur rahmet değil." diyemez. Evet, onu yaratmakta, var etmekte az bir zarar ile beraber çok hayır vardır. Küçük bir zarar yüzünden pek çok hayrı terk etmek ise büyük bir şer olur. Bu sebeple o küçük zarar, hayır hükmüne geçer. Cenâb-ı Hakk'ın yaratmasında şer ve çirkinlik yoktur, onlar kulun amellerine ve kabiliyetine aittir.

Hem nasıl ki Allah'ın takdir ettiği kader, neticeleri ve meyveleri itibarı ile şerden ve çirkinlikten uzaktır, yücedir. Aynı şekilde, sebepleri itibarı ile de zulümden ve çirkinlikten mukaddestir. Çünkü kader hakiki sebeplere bakar, adildir. İnsanlar ise görünüşteki sebeplere göre hüküm verir; kaderin, adaletin ta kendisi olan hükmünü takdir edemez, zulme düşerler. Mesela, hırsız olmadığın halde hâkim seni mahkûm edip hapse attı. Fakat senin kimsenin bilmediği gizli bir cinayetin var. İşte kader, seni o cinayetin için mahkûm edip adaletle hüküm vermiştir. Hâkim ise işlemediğin bir hırsızlıktan

dolayı mahkûm ettiği için zulmetmiştir. İşte, kaderin ve Cenâb-ı Hakk'ın adaleti ile insanın işlediği zulüm tek bir hadisede iki yönden görünüyor. Başka örnekleri de buna kıyasla. Demek, kader ve Cenâb-ı Hakk'ın yaratması; başı ve sonu, asıl ve tali yönleri, sebep ve neticeleri itibarı ile şerden, çirkinlikten ve zulümden uzaktır, yücedir.

Eğer denilse ki: “Madem insanın cüzî iradesinin yaratma kabiliyeti yok ve elinde bir emr-i itibarî, yani farazi bir şey olan gayret etmekten başka bir şey bulunmuyor. Nasıl oluyor da, Kur'an-ı Mucizü'l Beyan'da insan, yerlerin ve göklerin Hâlık'ına karşı asi ve düşman olarak tarif ediliyor? Niçin Cenâb-ı Hak insandan çok şikâyet ediyor, asi insanlara karşı mümin kullarına yardım edeceğini, yardım için meleklerini toplayacağını bildiriyor ve insana çok büyük önem veriyor?”

Cevap: Çünkü küfür, isyan ve günah tahriptir, yokluğa sebeptir. Hakikatte var olmayan farazi bir şey çok büyük tahribata, sayısız şeyin yok olmasına sebebiyet verebilir. Nasıl ki, büyük bir geminin dümencisi vazifesini terk etse gemi batar ve bütün mürettebatın gayretleri neticesiz kalır. Bütün o tahribat, bir tek vazifenin ihmalinden kaynaklanır. Aynen öyle de, küfür ve günah, yokluk ve tahrip cinsinden olduğu için cüzî irade, farazi bir şeyle onları tahrik edip müthiş neticelere sebebiyet verebilir. Gerçi küfür bir fenalıktır, günahdır fakat aynı zamanda bütün kâinatı kıymetsizlik ve gayesizlikle itham etmek, hor görmek, Cenâb-ı Hakk'ın birliğine delil olan bütün varlıkları yalanlamak ve O'nun bütün isimlerinin tecellilerini değersiz göstermek, onlarla alay etmektir. Bu yüzden Cenâb-ı Hakk'ın bütün kâinat, varlıklar ve isimlerinin tecellileri adına kâfirlerden şiddetle şikâyeti ve onları dehşetli tehdit etmesi hikmetin ta kendisidir. Kâfirlere ebedî azabı tam adalettir.

Madem insan küfür ve isyanla tahrip yoluna gider ve az bir gayretle pek çok şey yapar. O halde müminler, buna karşı Cenâb-ı Hakk'ın yüce yardımına, lütfuna çok muhtaçtır. Çünkü on kuvvetli adam bir evi koruyup tamir ederken, haylaz bir çocuğun o evi ateşe vermeye çalışması karşısında onun velisine, belki padişahına müracaat etmeye, yalvarmaya mecbur kalırlar. Aynen bunun gibi, müminler de böyle edepsiz asilere karşı dayanmak için Cenâb-ı Hakk'ın yardımına çok muhtaçtır.

Kısacası: Eğer kaderden ve insanın cüzî iradesinden bahseden adam, Rabbinin huzurunda bulunma şuuruna ve kâmil imana sahip bir mümin ise kâinatı ve nefsinin Cenâb-ı Hakk'a verir, O'nun idaresinde bilir. O vakit kaderden ve cüzî iradeden bahsetmeye hakkı olur. Nefsinin ve her şeyin sahibini Cenâb-ı Hak bildiği için cüzî iradesine dayanarak kulluk sorumluluğunu üstlenir. Günahlarının kaynağının kendisi olduğunu kabul edip Rabbinin her türlü kusur ve noksandan uzaklığını ilan eder. Kulluk dairesinde kalıp ilahî teklifi, kulluk vazifesini üstüne alır. Faziletleriyle ve işlediği sevaplarla gururlanmamak için kadere bakar, övünmek yerine şükreder. Başına gelen musibetlerde kaderi görür, sabreder.

Gafil bir adamın ise kaderden ve cüzî iradeden bahsetmeye hakkı yoktur. Çünkü onun nefsi-i emmaresi, gaflet ve dalâletin sevkiyle kâinattaki her şeyi sebeplere verir, Allah'ın malını onlara paylaştırır. Kendisini de varlığının sahibi zanneder. Yaptığı güzel şeyleri kendinden ve sebeplerden bilir, sorumluluğu ve kusuru ise kadere atar. O vakit, neticede Cenâb-ı Hakk'a verilecek cüzî irade ve en son bakılacak kader bahsi mânâsız olur. Bu, kaderin ve insanın iradesinin var oluş hikmetine tamamen zıt ve sorumluluktan kurtulmak için nefsin bir hilesidir.

3 Nefs-i emmare: İnsanı daima kötülüğe sevk eden nefis.

İkinci Bahis

İlim ehline has⁴ HAŞİYE ince bir ilmî araştırmadır.

Soru: Kader ile insanın cüzî iradesi nasıl bir arada bulunabilir?

Cevap: Yedi bakımdan...

Birincisi: Kâinatın intizam ve denge diliyle hikmetine, adaletine şahitlik ettiği Hakîm ve Âdil Zât, elbette insana mükâfat veya ceza vesilesi olacak, mahiyeti bilinmeyen bir cüzî irade vermiştir. O Âdil-i Hakîm'in pek çok hikmetini bilmediğimiz gibi, insanın cüzî iradesinin de kaderle nasıl bir arada bulunabileceğini bilmememiz, bunların var olmadığını göstermez.

İkincisi: İster istemez herkes kendinde bir irade hisseder, onun varlığını vicdanen bilir. Bir şeyin mahiyetini bilmek ayrı, var olduğunu bilmek ayrıdır. Pek çok şeyin varlığı bizce apaçık olduğu halde, mahiyeti meçhul... İşte cüzî irade de bunlar arasında sayılabilir. Her şey bizim bilgimizle sınırlı değildir. Bir şeyi bilmememiz, onun yokluğuna delil olamaz.

Üçüncüsü: Cüzî irade, kadere zıt değildir. Hatta kader, onun varlığını destekler. Çünkü kader, Allah'ın sınırsız ilminin bir çeşididir. Cenâb-ı Hakk'ın sonsuz ilmi, irademizi de kuşatmıştır. Öyleyse kader, iradenin varlığını doğruluyor, çürütmüyor.

Dördüncüsü: Kader, bir çeşit ilimdir. İlim ise bilinene bağlıdır. Bir şeyin nasıl olacağıyla ilgilidir. Yoksa bilinen şey, ilme bağlı değildir. Yani ilmin kanunları, bilineni, haricî varlığı noktasında idare etmek için esas değildir. Çünkü bilinen şeyin kendisi ve haricî varlığı, iradeye bakar ve kudrete dayanır. Hem ezel, geçmiş zaman silsilesinin bir ucu değildir ki, eşyanın varlığında esas tutulup ona göre bir mecburiyet düşünülün. Aksine o; geçmiş, şimdiki zamanı ve geleceği birden kuşatan, onlara yüksekte bakan bir ayna gibidir. Öyleyse mümkinat⁵ dairesi içinde uzayıp giden zamanın geçmiş tarafında bir uç hayal edip ona “ezel” diyerek eşyayı bir düzenle o ezel ilminin sınırlarında ve kendini de onun dışında farz etmek, ona göre değerlendirmek hakikat değildir.

Bu sırrın sana açılması için şu misale bak: Senin elinde bir ayna olduğunu varsayalım. Sağ tarafın geçmiş, sol tarafın gelecek farz edilse, o ayna yalnız kapasitesi kadarını gösterebilir, iki tarafı ancak sırayla yansıtır, çoğunu gösteremez. Hem ayna ne kadar aşağıda olursa o kadar az gösterir, yükseğe çıktıkça yansıttığı daire genişler. Gitgide iki tarafı tamamen ve birden gösterebilir hale gelir. O ayna, şu vaziyetteyken onda görünen mesafelerde gerçekleşen hadiselerin birbirinden önce mi sonra mı, birbiriyle uyumlu mu birbirine zıt mı olduğu söylenemez.

İşte kader, Cenâb-ı Hakk'ın ezelî ilmindendir ve o ezelî ilim, hadisin tabiriyle, ezelden ebede kadar olmuş ve olacak her şeyi “manzar-ı âlâdan”, yani en yüce makamdan, birden görür, kuşatır. Biz ve hükümlerimiz onun dışında kalamayız ki, kader sadece geçmişi gösteren bir ayna gibi olsun.

Beşincisi: Kader, bir hadisenin sebep ve neticesiyle de ilgilidir. Yani, “Şu netice, şu sebeple meydana gelecek.” hükmünü içerir. Öyleyse, “Madem filan adamın filan vakitte ölmesi mukadderdir. Kendi cüzî iradesiyle tüfeğini ateşleyen adamın ne kabahati var? Ateş etmeseydi diğer adam yine ölecekti.” denilmemelidir.

Soru: Niçin denilmesin?

Cevap: Çünkü kader o adamın ölmesini, berikinin tüfeğiyle belirlemiştir. Eğer tüfekle ateş edilmediğini varsaysan, kaderin bu hadiseyle ilgisi bulunmadığını kabul etmiş olursun. O zaman

adamın ölmesi hakkında neyle hüküm vereceksin? Ya Cebriye mezhebi gibi sebebin ve neticenin ayrı birer kaderi olduğunu kabul edersin ya da Mutezile mezhebi gibi kaderi inkâr edersin. Her iki halde de Ehl-i Sünnet ve Cemaat'ı bırakıp dalâlet yoluna girmiş olursun.

Öyleyse biz hak ehli deriz ki: “Tüfikle ateş edilmeseydi o adam ölür müydü, bilemeyiz.” Cebriye mezhebindekiler der ki: “Ateş edilmeseydi yine ölürdü.” Mutezile ise şöyle der: “Ateş edilmeseydi adam ölmezdi.”

Altıncısı:⁶ HAŞİYE Cüzî iradenin temel hususiyeti olan meyletmek, Matüridi mezhebince bir emr-i itibarîdir, yani farazidir ve kula verilebilir. Fakat Eşari mezhebi ona mevcut nazarıyla baktığı için meyli kula isnat etmemiştir. Eşari mezhebince o meyildeki tasarruf bir emr-i itibarîdir. Öyleyse o meyil, o tasarruf izafidir, görecedir; mutlak olarak görünen bir varlığı yoktur. Emr-i itibarî, bir şeyin varlığı için şart olan bütün sebepleri gerektirmez ki, o sebeplerin var olması için lüzum, zorunluluk ve vücûb⁷ araya girip iradeyi ortadan kaldırsın. Belki o emr-i itibarînin sebebi, daha üstün bir vaziyet olsa o iş gerçekleşebilir. Öyleyse insan iradesiyle onu o anda terk edebilir. Kur'an ona o anda diyebilir ki, “Şu şerdir, yapma!”

Evet, eğer kul kendi amellerini yaratabilseydi ve bir şey var etmeye gücü olsaydı, iradesi ortadan kalkardı. Çünkü kelâm ilminde ve felsefede, مَا لَمْ يَجِبْ لَمْ يُوجَدْ kaidesinde, “Bir şey vacip olmazsa vücuda gelmez.” görüşü, yerleşmiş hükümlerdendir. Yani, bir şey var olması gereken bütün sebepler bir araya toplandıktan sonra vücuda gelebilir. O sebepler, o neticeyi zorunlu olarak gerektirir. O vakit ortada irade kalmaz.

Soru: “Tercih bilâ-müreccih muhaldir”, yani bir şeyde tercihi gerektiren bir sebep, bir üstünlük olmadan o şey tercih edilebilir demek akıl dışıdır. Halbuki insanın fiillerine, bir şeyi yapmasına veya bazen yapmamasına emr-i itibarî diyoruz. Bu da, tercihi gerektiren bir sebep olmadan da bir şeyin diğerlerinden üstün tutulabilmesini, tercih edilebilmesini gerektirir. Bu ise kelâm ilminin en önemli esaslarından birini yıkar.

Cevap: “Tereccuh bilâ-müreccih muhaldir”,⁸ HAŞİYE yani bir şeyin, bir sebep olmadan, tercih edilebilecek başka şeylere üstün olması imkânsızdır. Tercihi gerektiren bir sebep olmadan üstünlük mümkün değildir. Yoksa tercihi gerektiren bir sebep olmadan tercih yapılabilir demek caizdir ve bu mümkündür. İrade bir sıfattır, onun gereği ve vazifesi böyle bir işi görmektir.

Soru: Madem katli yaratan Hak'tır. Niçin cinayeti işleyene kâtil denir?

Cevap: Çünkü sarf⁹ ilmi kaidelerine göre ism-i fail, izafi olan mastardan türetilir. Yoksa kesin olan ve o mastarla meydana gelen fiilden türetilmez. Mastar, yapılan iştir; kâtil unvanını da cinayeti işleyen alır. Mastarın neticesi olan fiili Cenâb-ı Hak yaratır. Mesuliyeti hissettiren bir şey, fiilden türetilmez.

Yedincisi: İnsanın cüzî iradesi gerçi zayıftır, bir emr-i itibarîdir, farazidir. Fakat Cenâb-ı Hak, Hakîm-i Mutlak, insanın o zayıf, sınırlı iradesini kendi küllî iradesine bağlamış, bir şart-ı adi, yani basit bir ön şart yapmıştır. Mânen der ki: “Ey kulum, iradenle hangi yolu istersen seni o yolda götürürüm. Öyleyse sorumluluk sana aittir.”

Teşbihte hata olmasın, mesela zayıf bir çocuğu omzuna aldın ve tercihinde serbest bırakıp “Nereye istersen seni oraya götüreceğim.” dedin. Çocuk yüksek bir dağa çıkmak istedi, sen de onu götürdün. Sonra çocuk üşüdü yahut düştü. Elbette “Sen istedin!” diyerek onu azarlayacak, üstüne de bir tokat

vuracaksınız. İşte Hâkimlerin Hâkimi Cenâb-ı Hak, sonsuz zayıf olan kulunun iradesini kendi küllî iradesine bir ön şart yapar, O'nun küllî iradesi bu basit şarta bakar.

Sözün Özü: Ey insan! Sende gayet zayıf, fakat eli gûnahta ve tahripde gayet uzun; sevapta ve iyilikte ise gayet kısa, sınırlı bir irade var. O iradenin bir eline duayı ver ki, hayır ve iyilikler zincirinin bir meyvesi olan cennete yetişsin ve bir çiçeği olan ebedî saadete uzansın. Diğer eline tevbe ve istiğfarı ver ki, günah ve çirkinliklerden çekilsin ve o lânetlenmiş ağacın bir meyvesi olan cehennem zakkumuna uzanmasın.

Demek, dua ve tevekkül hayra kuvvetli bir meyil verdiği gibi, istiğfar ve tevbe de şerre meyli keser, haddi aşmaya engel olur.

4 HAŞİYE Bu ikinci bahis, çok derin ve anlaşılması zor “kader sırrı” hakkındadır. Bütün hakikat ehli âlimlerce kelâm ilminin inanca dair en mühim ve tartışmalı meselelerinden kabul edilir. Risale-i Nur bu meseleyi tam halletmiştir.

5 Mümkinat: Allah'ın ilminde olup henüz varlık âlemine çıkmamış şeyler.

6 HAŞİYE Gayet dikkatli âlimlere has bir hakikattir.

7 Vücub: Varlığı zorunlu ve kendinden olma.

8 HAŞİYE Tereccuh ayrı, tercih ayrıdır; çok fark var.

9 Sarf: Kelime bilgisi, gramer.

Üçüncü Bahis

Kadere, yani “her şeyin Cenâb-ı Hakk’ın takdiriyle” olduğuna inanmak, imanın esaslarındanandır. Kaderin varlığına dair kesin deliller o kadar çoktur ki, hadde hesaba gelmez. Şu iman esasını, onun ne kadar kuvvetli ve geniş olduğunu basit ve açık bir şekilde, bir “mukaddime” ile göstereceğiz.

Mukaddime¹⁰

Kâinatta her şeyin var olmadan önce ve var olduktan sonra yazıldığını وَلَا رَطْبٌ وَلَا يَابِسٌ إِلَّا فِي كِتَابٍ gibi pek çok Kur’an ayeti açıkça bildiriyor. Kâinat denilen, kudretin şu büyük kitabı da Kur’an’ın bu hükmünü düzen, denge, intizam, tasvir, her şeyi süsleme ve birbirinden ayırma gibi yaratılış kanunlarıyla tasdik ediyor. Evet, kâinat kitabının manzum kelimeleri ve vezinli ayetleri, her şeyin yazılı olduğuna şahittir.

Yaratılmadan önce her şeyin takdir edilmiş ve yazılı olduğuna, bütün tohumlar, kökler, çekirdekler, miktarlar ve suretler birer şahittir. Zira her tohum ve çekirdek, *kâf nun*¹² tezgâhından çıkan latif birer hazinedir ki, her birine kaderle çizilen bir program yüklenmiştir. Cenâb-ı Hakk’ın kudreti, o kader programına göre, zerrelere çalıştırıp o tohumcukların üstünde koca kudret mucizeleri bina eder. Demek, bir ağacın geçireceği bütün haller çekirdeğinde yazılı vaziyettedir. Fakat o tohumlar maddece basittir ve birbirinin aynıdır; görünüşte onlarda bir şey yoktur.

Hem her şeydeki muntazam miktar, kaderin varlığını açıkça gösterir. Evet, hangi canlıya bakılsa, onda gayet hikmetli ve sanatlı bir kalıptan çıkmış gibi bir miktar, bir şekil bulunduğu görülür. O canlının o miktarı, o sureti, o şekli alması için ya harika ve son derece girift, maddî bir kalıp bulunmalıdır ya da kaderden gelen ölçülü, ilmî, manevî bir kalıpla Ezelî Kudret o sureti, o şekli ona biçip giydirir. Mesela, şu ağaca, şu hayvana dikkatle bak! Cansız, sağır, kör, şuursuz, birbirinin benzeri olan zerrelere o canlının büyüüp gelişmesi için hareket eder. Meyvelerin ve faydaların yerini tanır, bilir, görür gibi bazı eğri büğrü sınırlarda dururlar. Sonra başka bir yerde, büyük bir gayeyi takip eder gibi yollarını değiştirirler. Demek ki zerrelere, kaderden gelen manevî bir miktara göre ve onun manevî emriyle hareket eder.

Madem kaderin gözle görülen maddî şeylerde bu kadar tecellisi var. Elbette varlıkların giydiği suretler ve hareketleriyle zaman içinde meydana gelen haller de bir kader programına göredir.

Evet, bir çekirdekte kaderin iki tecellisi bulunur. Biri, irade ve yaratılış kanunlarının unvanı olan “Kitab-ı Mübîn”den haber veren ve ona işaret eden açık tecellidir. Diğeri ise Cenâb-ı Hakk’ın emirlerinin ve ilminin bir unvanı olan “İmam-ı Mübîn”den haber verip ona işaret eder, nazarî bir tecellidir.

Birincisi, o çekirdekte saklı bulunan ağacın maddî mahiyeti, halleri ve yapısıdır ki, sonra gözle görülecektir.

İkincisi ise o çekirdekten yaratılacak ağacın alacağı vaziyetler ve şekiller ile hareketleri ve tesbihatıdır. O tecellide “tarihçe-i hayat” denilen ve her vakit değişen tavırlar, haller, şekiller, fiiller ve o ağacın dalları, yaprakları gibi, kadere ait intizamlı birer ölçü bulunur.

Madem kaderin en basit şeyde böyle tecellisi var. Bu, elbette her şeyin, o şey var edilmeden önce yazılı olduğunu ifade eder ve az bir dikkatle anlaşılır.

Her şeyin, var olduktan sonra başından geçen hallerin yazıldığına delil ise Kitab-ı Mübîn ve İmam-ı

Mübîn'i haber veren, âlemdeki bütün meyveler ve insanların Levh-i Mahfuz'a işaret eden hafızalarıdır. Bunlar birer şahit, birer emaredir.

Evet, her bir meyvenin ve bütün ağacın kaderle belirlenmiş hayat programı, onun kalbi hükmündeki çekirdeğinde yazılıyor. Başından geçenlerle beraber bazı geçmiş zaman hadiseleri de insanın hafızasında öyle bir surette yazılıyor ki, âdeta hardal tanesi kadar küçük o hafızada, kudret eli ve kader kalemiyle, amel defterinden küçük bir senet, hesap vaktinde amellerini onunla hatırlaması için insanın eline verilmiş, aklının cebine konulmuştur. Hem insan tam tatmin olsun diye bu gelip geçici dünya kargaşasında Kadîr-i Hakîm'in, üzerlerinde fâni şeylerin suretlerini resmedip bâkileştirdiği aynalar vardır. Hem bekâ âlemine bakan pek çok levha vardır ki, her şeyin kaydını tutan sonsuz ilim sahibi Hafız-ı Alîm, onlarda fâni şeylerin mânâlarını yazıyor.

Kısacası: Madem en basit ve en aşağı hayat mertebesi olan bitkilerin hayatı, kaderin düzenine bu derece tâbidir. Elbette en yüksek varlık derecesi olan insan hayatı, bütün teferruatıyla, kader cetveliyle çizilmiştir ve kader kalemiyle yazılıyor. Evet, nasıl ki yağmur damlaları bulutlardan haber verir, sızıntılar bir su kaynağını gösterir, senetler ve cüzdanlar büyük bir defterin varlığına işaret eder... Aynen öyle de, canlılarda şu şahit olduğumuz maddî düzenin, yani apaçık kader tecellisinin ve manevî, hayatî intizamın, yani nazarî kader tecellisinin sızıntıları, damlaları, senetleri, cüzdanları hükmündeki meyveler, spermler, tohumlar, çekirdekler, suretler, şekiller; "Kitab-ı Mübîn" denilen, iradenin ve yaratılış kanunlarının defterini ve "İmam-ı Mübîn" denilen, Allah'ın ilminin bir divanı olan Levh-i Mahfuz'u açıkça gösterir.

Netice: Madem her bir canlının büyüüp boy atma zamanında, zerrelere eğri büğrü sınırlara gidip durduğunu, yolunu değiştirdiğini gözümüzle görüyoruz ve o sınırların sonunda birer hikmeti, birer faydayı netice veriyorlar. Açıktır ki, o canlının sureti kader kalemiyle çizilmiştir. İşte şahit olduğumuz apaçık kader tecellisi, o canlının manevî hallerinde dahi kader kalemiyle çizilmiş muntazam, meyve veren sınırlar olduğunu gösterir. Kudret faildir, kaynaktır; kader tezgâhtır. İlahî kudret, o mânâ kitabını o tezgâh üzerinde yazar.

Madem maddî ve manevî kader kalemiyle belirlenmiş meyveli ve hikmetli sınırlar bulunduğunu kesin bir şekilde anlıyoruz. Elbette her bir canlının hayatı boyunca geçireceği haller ve alacağı şekiller de o kader kalemiyle çizilmiştir. Çünkü her canlının hayatı, bir düzen ve ölçüyle devam ediyor; o canlı, suret değiştiriyor, farklı şekiller alıyor. Madem böyle bütün canlılarda kader kalemi hükmeder; elbette âlemin en mükemmel meyvesi, yeryüzünün halifesi¹³ ve en büyük emanetin taşıyıcısı olan insanın hayat yolculuğu, her şeyden çok kaderin kanununa tâbidir.

Eğer desen: Kader bizi böyle bağlamış ve hürriyetimizi ortadan kaldırmıştır. Kadere iman, serbestliği ve rahatça dolaşmayı şiddetle arzulayan kalbe ve ruha bir ağırlık, bir sıkıntı vermez mi?

Cevap: Katiyen ve asla! Sıkıntı vermediği gibi, sonsuz bir hafiflik, bir rahatlık, reyhan kokulu ve emniyetli bir sevinç, bir nur verir. İnsan kadere inanmazsa, küçük bir dairede az bir serbestlik ve geçici bir hürriyet içinde dünya kadar ağır bir yükü zavallı ruhunda taşımaya mecbur kalır. Çünkü o, bütün kâinatla alâkadardır. Gayeleri ve istekleri sonsuzdur. Kudreti, iradesi ve özgürlüğü arzularının milyonda birini karşılamaya yetmediği için çektiği manevî sıkıntının ağırlığının ne kadar dehşetli ve korkutucu olduğu anlaşılır. İşte kadere iman, bütün o ağırlığı kader gemisine atar, ruh ve kalbin tam bir ferahlıkla serbestçe gezmesine, yükselmesine imkân verir. Yalnız nefs-i emmarenin sınırlı özgürlüğünü ortadan kaldırır, firavunluğunu, kendi kendisine mâlik olduğu zannını kırar, keyfince

hareket etmesine engel olur.

Kadere iman o kadar lezzetli ve saadet vericidir ki, tarif edilmez. O lezzete ve saadete Őu temsille yalnızca işaret edeceğiz:

İki adam, bir padiŐahın payitahtına gider ve hayret verici Şeylerin bulunduğu hususi sarayına girerler. Onlardan biri padiŐahı bilmez, zorba bir hırsız gibi oraya yerleŐmek ister. Fakat sarayın ve bahçesinin gerektirdiği idare, gelir kaynaklarını sağlamak, makineleri iŐletmek ve garip canlıların erzakını vermek gibi zahmetli iŐleri gürür, sürekli ızdırap çeker. O cennet gibi bahçe ona bir cehennem olur. O hırsız, edepsiz adam her Őeye acır, hiçbir Şeyi idare edemez. Vaktini tasalanarak geçirir. Sonra da cezalandırılıp hapse atılır.

İkinci adam ise padiŐahı tanır, kendini onun misafiri bilir. O saraydaki ve bahçedeki bütün iŐlerin bir kanunla gerçekteŐtiđine, her Şeyin bir programla, kolayca iŐlediđine inanır. Zahmet ve külfetleri padiŐahın kanununa bırakıp safa ile o cennet gibi bahçenin bütün lezzetlerinden istifade eder. PadiŐahın merhametine ve idare kanunlarının güzelliğine güvenerek her Şeyi hoŐ görür, hayatını tam bir lezzet ve saadet içinde geçirir.

İŞte ¹⁴مَنْ آمَنَ بِالْقَدَرِ آمِنَ مِنَ الْكُدْرِ hadis-i Őerifinin sırrını anla.

¹⁰ Mukaddime: GiriŐ.

¹¹ “YaŐ ve kuru hiçbir Őey yoktur ki açık, apaçık bir kitapta bulunmasın.” (En’âm sűresi, 6/59)

¹² Arapça كُنْ (“Kün”：“Ol”) emrinin harfleri.

¹³ Bakara sűresi, 2/30.

¹⁴ “Kadere iman eden, gam ve hüzünden emin olur.” el-Kudâi, Müsnedü’Ő-Őihâb 1/187; ed-Deylemî, el-Müsned 1/113; el-Münâvî, Feyzu’l-Kadîr 3/187.

Dördüncü Bahis

Soru: Birinci Bahis'te, kadere dair her şeyin güzel ve hayır olduğunu ispat ettin. Ondan gelen şerrin bile hayır, çirkinliğin bile güzel olduğunu gösterdin. Halbuki dünyadaki musibetler ve belâlar bu hükmü çürütüyor.

Cevap: Ey şefkatinin fazlalığından, şiddetli bir elemi hisseden nefsim ve arkadaşım! Bütün güzelliklerin ve kemâlâtın varlığa dönük olması ve bütün günahların, musibetlerin, kusurların kaynağının yokluk olması; varlığın mutlak hayır, yokluğun ise mutlak şer olduğuna delildir.

Madem yokluk, mutlak şerdir. Öyleyse yoklukla neticelenen veya onu hissettiren haller de şerri içerir. Bu yüzden, varlığın en parlak nuru olan hayat, çeşitli vaziyetler içinde yuvarlanıp kuvvet buluyor, zıt hallere bürünüp saflaşıyor ve türlü keyfiyetler alıp istenen neticeleri veriyor. Onu ihsan eden Zât'ın isimlerinin nakışlarını güzelce gösteriyor. İşte şu hakikattendir ki, canlıların maruz kaldıkları elem, musibet, zorluk ve belâ gibi durumlar sayesinde hayatlarında varlık nuru yenilenir, yokluk karanlığı uzaklaşıp hayatları saf hale gelir. Çünkü durgunluk, sükûnet, sükût, atalet, istirahat ve tekdüzelik, birer yokluk işaretidir. Hatta en büyük lezzet bile tekdüzelik içinde hiçe iner.

Kısacası: Madem hayat, Cenâb-ı Hakk'ın güzel isimlerinin nakışlarını gösterir. O halde, hayatta insanın başına gelen her şey güzeldir. Mesela gayet zengin, pek çok sanatta son derece usta bir sanatkâr, eserlerini ve kıymetli servetini göstermek için basit, miskin bir adama bir ücret karşılığında modellik vazifesi gördürür. Bir saatte dikip süslediği gömleği ona giydirir, üstünde türlü şekiller verir. Her çeşit sanatını göstermek için gömleği keser, değiştirir, uzatıp kısaltır. Acaba ücretle çalışan o miskin adamın şu zâta, “Bana zahmet veriyorsun, eğilip kaldırmakla, beni güzelleştiren bu gömleği kesip kısaltmakla güzelliğimi bozuyorsun.” demeye hakkı var mıdır? “Merhametsizlik, insafsızlık ettin.” diyebilir mi?

İşte bunun gibi, Sâni-i Zülcelâl, her şeyi sanatlî, benzersiz bir şekilde yaratan Fâtır-ı Bîmisal, güzel isimlerinin nakışlarını göstermek için canlılara giydirdiği göz, kulak, akıl, kalb gibi duyu ve latifelerle süslü vücut gömleğini çeşitli haller içinde çevirir, değiştirir. Elemler ve musibetler, O'nun bazı isimlerinin tecellilerini gösteren, hikmet parıltıları içinde bir kısım rahmet nurlarıdır. O rahmet nurlarında ince güzellikler vardır.

Hâtime

Eski Said'in asi, kendini beğenmiş, gururlu, ameline güvenen, riyakâr nefsinin susturan ve teslim olmaya mecbur eden Beş Fıkra'dır.¹⁵

Birinci Fıkra: Madem eşya var ve sanatlıdır. Elbette bir ustası vardır. Yirmi İkinci Söz'de kesin bir şekilde ispat edildiği gibi, eğer her şeyin tek bir Zât'a ait olduğu kabul edilmezse, o vakit her bir şeyin varlığını açıklamak, bütün eşya kadar zor ve ağır olur. Eğer her şey tek bir Zât'a verilse, o zaman bütün eşyanın varlığını izah etmek tek bir şey kadar kolaylaşır.

Madem yerleri ve gökleri bir Zât yapmış, yaratmıştır. Elbette, o çok hikmet sahibi ve sanatkâr Zât, yerlerin ve göklerin meyvesi, neticesi ve gayesi olan canlıları da başkasına bırakmayacak, hikmetini bozmayacaktır. Onları başka ellere teslim edip bütün hikmetli işlerini mânâsız hale getirmeyecek, onların kıymetini hiçe indirmeyecek, şükür ve ibadetlerini başkasına vermeyecektir.

İkinci Fıkra: Ey gururlu nefsim! Sen üzüm ağacına benzersin. Kendinle övünme! Çünkü salkımlarını o ağaca kendisi değil, başkası takmıştır.

Üçüncü Fıkra: Sen, ey riyakâr nefsim! "Dine hizmet ettim." diye gururlanma. إِنَّ اللَّهَ لَيُبَيِّدُ هَذَا الدِّينَ بِالرَّجُلِ hadisinin sırrınca, tertemiz olmadığın için belki kendini o günahkâr adam bilmelisin. Hizmetini ve kulluğunu, sana verilen nimetlerin şükürü, yaratılışının vazifesi, gereği ve sende görünen ilahî sanatın neticesi bil! Ameline güvenmekten ve riyadan kurtul!

Dördüncü Fıkra: Hakikat ilmini, hakiki hikmeti istersen, Cenâb-ı Hakk'ın marifetini kazan, yani O'nu bil ve tanı. Çünkü bütün varlıkların hakikati, O'nun Hak isminin parıltıları, isim ve sıfatlarının tecellileridir. Maddî-manevî, cevherî-arazî¹⁷ her bir şeyin, her bir insanın hakikati, Allah'ın birer isminin nuruna ve hakikatine dayanır. Yoksa asılsız, önemsiz birer surettirler. Yirminci Söz'ün sonunda bu sırdan bir parça bahsedilmiştir.

Ey nefis! Eğer şu dünya hayatına şiddetli bir arzuyla bağlanır ve ölümden kaçmaya çalışırsan kesinlikle bil ki, hayat zannettiğin şey yalnız içinde bulunduğun dakikadır. O dakikadan önceki bütün hayatın ve o zaman içindeki dünyaya ait her şey, o dakikada ölmüştür. O dakikadan sonraki bütün hayatın ve onun içindekiler ise henüz yoktur, hiçtir. Demek, güvendiğin maddî hayat yalnız bir dakikadır. Hatta varlığın hakikatini araştırıp bilen bir kısım zâtlar dünya hayatı için, "Bir aşiredir,¹⁸ belki kısacık bir andır." demişler. İşte bu sırdandır ki, bazı veli zâtlar, dünyanın kendisine bakan yönüyle var olmadığına hükmetmişler.

Madem hakikat böyledir. Nefsin arzularına bağlı olan maddî hayatı bırak! Kalb, ruh ve sırrın¹⁹ hayat derecesine çık, ne kadar geniş bir hayat daireleri olduğunu gör! Senin için ölü olan geçmiş ve gelecek, o hayat mertebesinde canlı ve mevcuttur.

Ey nefsim! Madem öyle, sen de kalbim gibi ağla, bağır ve de ki:

Fâniyim, fâni olanı istemem.

Acizim, aciz olanı istemem.

Ruhumu Rahman'a teslim eyledim, başkasını istemem.

İsterim, fakat bâki bir yâr isterim.

Zerreyim, fakat bir Ebedî Güneş isterim.

Tamamen bir hiçim, fakat bu mevcudatı birden isterim.

Beşinci Fıkra: Bu kısım kalbe Arapça geldiği için öyle yazıldı.

²⁰ اللهُ أَكْبَرُ إِذْ هُوَ الْقَدِيرُ الْعَلِيمُ الْكَرِيمُ الرَّجِيمُ الْجَمِيلُ النَّقَّاشُ الْأَزَلِيُّ الَّذِي مِمَّا حَقِيقَةٌ هَذِهِ الْكَائِنَاتِ لَكُلًّا وَجُزْءًا وَصَرَاحًا أَفْوَاطٍ وَمَا حَقَائِقُ هَذِهِ الْمَوْجُودَاتِ كُلِّيًّا وَجُزْئِيًّا وَوُجُودًا وَبَقَاءً إِلَّا خُطُوطَ قَلَمٍ قَضَائِهِ وَقَدْرِهِ وَتَنْظِيمِهِ وَتَقْدِيرِهِ بِعِلْمٍ وَجِحْمَةٍ وَنُفُوسٍ بِرُكَّارِ عِلْمِهِ وَحِكْمَتِهِ وَتَصْوِيرِهِ وَتَدْبِيرِهِ بِصُنْعٍ وَعِنَايَةٍ وَتَرْبِيئَاتٍ يَدِ بِي ضَاءِ صُنْعِهِ وَعِنَايَتِهِ وَتَرْبِيئِهِ وَتَنْوِيرِهِ بِلُطْفٍ وَكَرَمٍ وَأَزَاهِيرٍ لَطَائِفِ لُطْفِهِ وَكَرَمِهِ وَتَوَدُّدِهِ وَتَعَرُّفِهِ بِرَحْمَةٍ وَنِعْمَةٍ وَثَمَرَاتٍ فَيَاضِ رَحْمَتِهِ وَنِعْمَتِهِ وَتَرْحُمِهِ وَتَحْنُنِهِ بِجَمَالٍ وَكَمَالٍ وَلَمَعَاتٍ وَتَجَلِّيَّاتٍ جَمَالِهِ وَكَمَالِهِ بِشَهَادَاتٍ تَفَانِيَةِ الْمَرَايَا وَسَيَالِيَةِ الْمَطَاهِرِ مَعَ بَقَاءِ الْجَمَالِ الْمَجْرَدِ السَّرْمَدِيِّ الدَّائِمِ التَّجَلِّيِّ وَالظُّهُورِ عَلَى مَرِّ الْفُصُولِ وَالْعُصُورِ وَدَائِمِ الْإِنْعَامِ عَلَى مَرِّ الْأَنَامِ وَالْأَيَّامِ وَالْأَعْوَامِ نَعَمَ فَالْأَثَرُ الْمُكَمَّلُ يَدُلُّ

لِيَذِي عَقْلٍ عَلَى الْفِعْلِ الْمُكَمَّلِ ثُمَّ الْفِعْلُ الْمُكَمَّلُ يَدُلُّ لِيَذِي فَهْمٍ عَلَى الْإِسْمِ الْمُكَمَّلِ ثُمَّ الْإِسْمُ الْمُكَمَّلُ يَدُلُّ بِالْبَدَاهَةِ عَلَى الْوَصْفِ الْمُكَمَّلِ ثُمَّ الْوَصْفُ الْمُكَمَّلُ يَدُلُّ بِالضَّرُورَةِ عَلَى الشَّانِ الْمُكَمَّلِ ثُمَّ الشَّانُ الْمُكَمَّلُ يَدُلُّ بِالْيَقِينِ عَلَى كَمَالِ الدَّاتِ بِمَا يَلِيْقُ بِالدَّاتِ وَهُوَ الْحَقُّ الْيَقِينُ. نَعَمَ تَفَانِيَةِ الْمِرَاةِ: زَوَالِ الْمَوْجُودَاتِ مَعَ التَّجَلِّيِّ الدَّائِمِ مَعَ الْفَيْضِ الْمُلَازِمِ مِنْ أَظْهَرِ الظُّوَاهِرِ أَنَّ الْجَمَالَ الظَّاهِرَ لَيْسَ مُلْكُ الْمَطَاهِرِ.. مِنْ أَفْصَحِ تَبْيَانٍ.. مِنْ أَوْضَحِ بُرْهَانٍ لِلْجَمَالِ الْمَجْرَدِ لِلْإِحْسَانِ الْمَجْدَدِ لَلْوَاجِبِ الْوُجُودِ.. لِلْبَاقِي الْوُدُودِ..²¹

اللَّهُ صَلَّ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ مِنَ الْأَزَلِ إِلَى الْأَبَدِ عَدَدَ مَا فِي عِلْمِ اللَّهِ وَعَلَى آلِهِ وَصَحْبِهِ وَسَلَّمَ²²

¹⁵ **Fıkra:** Madde, bölüm, paragraf.

¹⁶ “Muhakkak ki Allah, bu dini günahkâr biriyle de güçlendirir.” (Buhârî, cihâd 182)

¹⁷ Bir şeyin değişmez özü ve gelip geçici olan kısmı.

¹⁸ Aşire: Saniye dakikanın, salise de (aslen) saniyenin 60’da biridir. Bunun onuncu seviyesi olan aşire de dakikanın 60 üzeri 9’da biridir.

¹⁹ Sır: Kalbde ilahî emanet olan, bedende ruhun emanet olması mânâsında Rabbanî bir latife.

²⁰ Sadece büyüklükte değil, hiçbir konuda eşi ve benzeri olmayan, başka bir şey kendisiyle kıyas bile edilemeyecek yegâne büyük, Allah’tır.

²¹ Allah en büyüktür. Çünkü O öyle bir Kadir, Alîm, Hakîm, Kerîm, Rahîm, Cemîl ve Nakkaş-ı Ezeli’dir ki, küll ve cüz olarak bu kâinatın sayfalarının ve tabakalarının hakikati, küllî ve cüzî olarak varlık ve bekâ itibarı ile varlıkların hakikatleri ancak O’nun kaza ve kaderinin, düzene koymasının ve takdirinin ilim ve hikmetle çizilmiş çizgileri; O’nun ilim ve hikmet pergelisiyle, sanatı ve yardımıyla tasvir ve idare edilen nakışları; O’nun sanat, itina, tezyin ve nurlandırmasının, mucize elinin lütuf ve keremle gerçekleştirdiği süslemeleri; rahmet ve nimetiyle ortaya koyup kendini tanıttmasının, sevdirmesinin, ikram ve lütfunun tatlı çiçekleri; O’nun coşkun rahmet, nimet, şefkat ve rahmetinin cemâl ve kemâlle yarattığı meyveleridir. Aynaların fâniliği ve mazharların akıp gitmesiyle beraber, onlarda tecelli eden ebedî güzellik bâki kalarak, mevsimlerin, asırların ve çağların geçmesiyle; gelip giden mahlûkat, günler ve yıllar boyunca nimetinin devamına şahitlik etmesiyle cemâl ve kemâlinin parıltılarından başka bir şey değildir.

Evet, mükemmel eser, akıl sahipleri için mükemmel fiile, mükemmel fiil anlayış sahipleri için açıkça mükemmel vasfa, mükemmel vasıf zorunlu olarak mükemmel icraat ve sıfatlara, o da şüphesiz kendisine yakışan bütün hususiyetlerle zâtın kemâline delildir. Bu, gerçek ve kesindir. Evet, aynaların fâniliği ve varlıkların geçip gitmesiyle beraber tecellilerin ve feyizlerin devam etmesi; bütün bu görünen güzelliklerin, mazharların mülkü olmadığına en açık delildir. Bu, Vacibü’l-Vücûd ve Baki-i Vedûd’un güzelliğinin, durmadan tazelenen ihsanlarının en açık ispatıdır.

²² Allahım, Efendimiz Muhammed’e (aleyhissalâtu vesselam), onun âl ve ashabına, ezelden ebede Senin ilmindeki varlıklar sayısınca salât ve selam et.

Zeyl²³

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(Bu küçük ilavenin büyük önemi var.

Herkes faydalıdır.)

İnsanı Cenâb-ı Hakk'a ulaştıracak yollar pek çoktur ve bütün hak yollar Kur'an'dan alınmıştır. Fakat onların bazıları diğerlerinden daha kısa, daha emniyetli ve daha geniştir. O yollar içinde, benim eksik kavrayışımla Kur'an'dan anladığım, "**acz, fakr, şefkat ve tefekkür**" yoludur.

Evet, **acz** de aşk gibi, belki ondan daha emniyetli bir yoldur ki, kulluk vasıtasıyla insanı mahbubiyete, yani Allah tarafından sevilme makamına kadar götürür.

Fakr, insanı Cenâb-ı Hakk'ın Rahman ismine ulaştırır.

Şefkat, aşk gibi, belki daha keskin ve daha geniş bir yoldur ki, insanı Rahîm ismine kavuşturur.

Tefekkür de aşk gibi, hatta daha zengin, daha parlak, daha geniş bir yoldur ki, insanı Allah'ın Hakîm ismine götürür.

Bu yol, "tarik-i hafi" denilen ve sessiz zikir yapılan, işe nefisle mücadelede başlanan tarikatlar gibi on adımdan değil, "tarik-i cehriye" denilen ve yüksek sesle zikir yapılan, işe tabiat putunu kırmakla başlanan tarikatlar gibi nefsin yedi mertebesine atılan adımlardan da değil; sadece dört mertebeden ibarettir. Tarikattan ziyade hakikattir, şeriattır. Yanlış anlaşılmasın; aczini, fakrını ve kusurunu Cenâb-ı Hak karşısında görmek demektir, yoksa insanlara göstermek değildir.

Şu kısa yolun esasları sünnete uymak, farzları işlemek ve büyük günahları terk etmektir. Bilhassa namazı tâdil-i erkân²⁴ ile kılmak ve ardından tesbihatı yapmaktır.

Birinci mertebeye ²⁵فَلَا تُزَكُّوا أَنْفُسَكُمْ ayeti işaret ediyor.

İkinci mertebeye ²⁶وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ نَسُوا اللَّهَ فَأَنْسَاهُمْ أَنْفُسَهُمْ ayeti,

Üçüncü mertebeye ²⁷مَا أَصَابَكَ مِنْ حَسَنَةٍ فَمِنَ اللَّهِ وَمَا أَصَابَكَ مِنْ سَيِّئَةٍ فَمِنْ نَفْسِكَ ayeti,

Dördüncü mertebeye ise ²⁸كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ ayeti işaret ediyor.

Bu dört mertebenin kısaca izahı şudur:

Birinci mertebede:

²⁵فَلَا تُزَكُّوا أَنْفُسَكُمْ ayetinin işaret ettiği gibi, nefsi temize çıkarmamak... Çünkü insan, yaratılışı gereği nefsinin sever. Hatta önce ve bizzat, yalnız onu sever, her şeyi nefsinin feda eder. Nefsinin ibadete lâyıkmış gibi metheder, ayıplardan uzak görüp temize çıkarır. Elden geldiğince kusurları kendine yakıştırmaz ve kabul etmez. Nefsinin taparcasına, şiddetle savunur. Hatta fitratına yerleştirilmiş, Hakiki Mabud'u hamd ve tesbih etmesi için kendisine verilmiş donanım ve kabiliyetleri nefsinin için kullanarak ²⁹اتَّخَذَ إِلَهَهُ هَوِيَّةً ayetinin tehdidine muhatap olur. Sadece kendini görür, kendine güvenir, kendini beğenir.

İşte bu mertebede nefsin asıl temizliği, onu temize çıkarmamaktır.

İkinci mertebede:

²⁶وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ نَسُوا اللَّهَ فَأَنْسَاهُمْ أَنْفُسَهُمْ ayetinin ders verdiği gibi, insan kendini unutmuş, kendinden haberi

yok. Ölümü bile başkasına yakıştırır. Fâniliği ve yokluğu görse üstüne alınmaz. Zahmet ve hizmet sırasında nefsini unutmak, ücret alma ve lezzetlerden istifade etme vaktinde ise kendini düşünmek, şiddetle savunmak ve çok mühim görmek nefs-i emmarenin gereğidir.

Nefsin bu makamdaki temizliği, arınması, terbiyesi şu halin zıddıyla mümkündür. Yani, nefsi haz ve ihtiraslarda unutmak, ölümden ve hizmette ise düşünmek...

Üçüncü mertebede:

³⁰ مَا أَصَابَكَ مِنْ حَسْرَةٍ فَمَنْ اللَّهُ وَءَا مَا أَصَابَكَ مِنْ سَرِيئَةٍ فَمِنْ نَفْسِكَ³⁰ ayetinin ders verdiği gibi, nefis tabiatı gereği, iyiliği daima kendinden bilip övünür ve ameline güvenir. Bu mertebede insan, nefsinde yalnız kusuru, noksanlığı, aczi ve fakrı görüp bütün güzellik ve faziletlerin kendisine Fâtır-ı Zülcelâl tarafından ihsan edilmiş nimetler olduğunu anlar; övünmek yerine şükreder, kendini beğendirmek yerine hamd eder.

Şu mertebede nefsin temizliği, ³¹ قَدْ أَفْلَحَ مَنْ زَكَّيْهَا³¹ sırrıyla, kemâlini kusurda, kudretini aczde, zenginliği fakrda bilmektir.

Dördüncü mertebede:

³² كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ³² ayetinin ders verdiği gibi, nefis kendini serbest, tek başına ve bizzat mevcut bilir. O sebeple bir tür rubûbiyet dava eder, Mabud'una karşı düşmanca bir isyan içine girer.

İşte nefis, bu halden şu hakikati anlamakla kurtulur:

Her şey, nefsinde mânâ-yı ismiyle, yani kendisine bakan yönüyle fânidir, kayıptır, sonradan olmadır, ölüdür. Fakat mânâ-yı harfîyle, yani Sanatkârına, Yaratıcısına bakan yönüyle, Sani-i Zülcelâl'in isimlerine ayna olması ve vazifesi itibarı ile şahittir, gözle görülür, vücuda getiricidir, mevcuttur.

Bu makamda nefsin temizliği şöyledir: Varlıkta yokluk, yoklukta varlık bulur. Yani kendini sahibi bilse, kendine varlık atfetse kâinat kadar büyük bir yokluk karanlığı içinde kalır. Kendi varlığına güvenip Hakiki Yaratıcı'yı unutsa, ateş böceği gibi kendi şahsî, zayıf ışığıyla sonsuz yokluk karanlıklarında ve ayrılıklar içinde boğulur. Fakat benliğini ve gururu bırakıp bizzat nefsinin hiç olduğunu ve aslında Hakiki Yaratıcı'nın bir tecelli aynası bulunduğunu görse bütün mevcudatı ve sonsuz bir varlığı kazanır. Zira bütün varlıkların, isimlerinin cilvelerine mazhar olduğu Vâcibü'l-Vücut Zât'ı bulan, her şeyi bulmuştur.

Şu acz, fakr, şefkat ve tefekkür yolundaki dört mertebenin izahı, hakikatin ilmîne, şeriatın hakikatine, Kur'an'ın hikmetine dair yirmi altı adet Söz'de yapılmıştır. Burada yalnız bir iki noktaya kısaca işaret edeceğiz.

Evet, bu yol daha kısadır, çünkü dört mertebedir. Acz yolunun yolcusu, elini nefisten çekse doğrudan doğruya Kadîr-i Zülcelâl'e yönelir. Halbuki en keskin yol olan aşkın yolcusu, nefisten elini çeker, mecazî bir sevgiliye yapışır. Ancak onun yokluğunu gördükten sonra Hakiki Sevgili'ye gider.

Hem bu yol daha emniyetlidir. Çünkü bu yolda nefsin hakka aykırı, mübalağalı, yalan iddiaları bulunmaz. İnsan, nefsinde acz, fakr ve kusurdan başka bir şey bulamaz ki haddini aşsın.

Hem bu yol çok daha umumdur, geniş bir caddedir. Çünkü bu yolun yolcusu, vahdet-i vücûd meşrebindekiler gibi, daimî huzuru kazanmak için kâinatı yokluğa mahkûm zannedip ³⁴لَا مَوْجُودَ إِلَّا هُوَ hükmüne varmaya veyahut vahdet-i şuhûd ehli gibi, daimî huzur için kâinatı mutlak bir unutuş perdesinde hapse mahkûm kabul edip ³⁵لَا مَشْهُودَ إِلَّا هُوَ demeye mecbur olmuyor. Belki Kur'an onu ebedî yokluktan ve hapisten açıkça bağışladığı için bu yolun yolcusu da varlıkları kendileri hesabına hizmetten azlederek Fâtır-ı Zülcelâl hesabına kullanıyor. Her şeyi Cenâb-ı Hakk'ın güzel isimlerinin tecellilerine mazhar ve onların aynası olmakla vazifeli görüyor. Varlıklara mânâ-yı harfî ile, yani Yaraticılarını gösteren yüzlerine bakıp mutlak gafletten kurtularak daima O'nun huzurunda olma şuurunu kazanıyor. Her şeyde Cenâb-ı Hakk'a bir yol buluyor.

Sözün özü, varlıklara kendileri hesabına, yani mânâ-yı ismî ile bakmıyor.

²³ Zeyl: İlave

²⁴ Tâdil-i erkân: Namazı bütün rükün ve esaslarını usulünce yerine getirerek edâ etmek.

²⁵ "Öyleyse nefislerinizi temize çıkarmayın, kendinizi hatasız görmeyin." (Necm sûresi, 53/32)

²⁶ "Allah'ı unutup da Allah'ın da kendilerine, kendilerini unuttuğu kimseler gibi olmayın!" (Haşir sûresi, 59/19)

²⁷ "Sana gelen her iyilik Allah'tandır. Başına gelen her fenalık ise nefsendendir." (Nisâ sûresi, 4/79)

²⁸ "O'nun Vechi (Zâtı ve rızası) dışında her şey yok olup gitmeye mahkûmdur." (Kasas sûresi, 28/88)

²⁹ "(Baksana) şu kendi heva ve heveslerini ilah edinen kimseye!" (Furkan sûresi, 25/43; Câsiye sûresi, 45/23)

³⁰ "Sana gelen her iyilik Allah'tandır. Başına gelen her fenalık ise nefsendendir." (Nisâ sûresi, 4/79)

³¹ "Nefsini maddî ve manevî kirlere arındıran, kurtuluşa erer." (Şems sûresi, 91/9).

³² "O'nun Vechi (Zâtı ve rızası) dışında her şey yok olup gitmeye mahkûmdur." (Kasas sûresi, 28/88)

³³ Hâtîme: Sonsöz

³⁴ Vücûd-u Vâcib'e nispeten başka şeylere var denilmemeli... Onlar varlık unvanına lâayık değildir.

³⁵ Görünen sadece O'dur.

